

Віра Коткова

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасні тенденції розвитку вищої освіти України засвідчують широкомасштабне впровадження в педагогічній практиці компетентісно орієнтованої освіти, яка сприяє набуттю студентами життєво важливих (ключових) компетентностей. Компетентнісний підхід прийшов на зміну так званій ЗУН-парадигмі освіти, коли головною метою освіти було озброїти майбутніх фахівців знаннями, сформувані та розвинути в них певну кількість умінь та навичок. Сьогодні освіта спрямована на розвиток компетентності – здатності застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях [3].

Здійснюється цей процес шляхом переосмислення завдань та цілей професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, зміни форм, методів та засобів навчання. Оптимізувати цей процес покликані інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), впровадження яких в професійну підготовку створює передумови для організації інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища.

Проблемі компетентісного підходу в освіті присвячені дослідження науковців (Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, Л.І. Парашенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, С.Е. Трубачевої), використання ІКТ у навчанні (М.І. Жалдак, Е.І. Машбіц, Н.Ф. Тализіна, В.Ф. Шолохович), створення інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища у вищому навчальному закладі (М.М. Левшина, Д.С. Мазоха, Л.Є. Петухова, О. Урсова, І.М. Шапошнікова, О.І. Шиман).

Створення інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища у вищій школі є необхідною умовою реалізації сучасних тенденцій розвитку освіти. Адже, в сучасних умовах інформатизації та комунікації кожен спеціаліст повинен орієнтуватися у численних змінних потоках інформації, критично ставитись до неї, мати змогу створювати, обробляти та передавати необхідну інформацію, постійно самовдосконалюватись в особистісному та професійному плані до вимог розвитку суспільства.

Усе це актуалізує дослідження особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища.

Мета статті – розглянути особливості підготовки майбутнього вчителя початкової школи в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища. Для реалізації поставленої мети визначені завдання:

1) описати вимоги компетентнісного підходу до вищої освіти; 2) проаналізувати переваги організації та впливу інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища на професійну підготовку майбутнього фахівця початкової школи.

Термін «компетентнісний підхід» у педагогіці почали застосовувати на початку 80-х рр. ХХ ст. (В. Ландшеер [4, 32]). Спочатку йшлося не про підхід як сукупність ідей, принципів, методів, які лежать в основі вирішення проблем, а про мету та результат освіти. Компетентність у широкому розумінні визначалась як поглиблене знання предмета або засвоєне вміння.

Як вважає Г. Селевко, компетентнісний підхід означає створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання та стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багаточинникового соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно насиченого простору [6, 138].

На думку ряду авторів (А. Андрєєва, Н. Бібік) компетентнісна парадигма, яку визначають як інтегральний соціально-особистісний феномен у сукупності мотиваційно-ціннісних і когнітивних складових, прийшла на зміну «ЗУН»-парадигмі, яка панувала в освіті впродовж останніх десятиліть [3].

Сьогодні визначено й уведено в наукову лексику поняття «ключові компетентності» – найбільш загальні (універсальні) способи дій, які дозволяють людині розуміти ситуацію, досягати результатів в особистому й професійному житті [6]. Г.К. Селевко доводить, що ключові компетентності багатофункціональні, надпредметні й багатовимірні. Вони ґрунтуються на властивостях людини й виявляються в певних способах поведінки, які спираються на її психологічні якості, охоплюють широкий практичний контекст з високим рівнем універсальності [6, с. 29–31].

Ключова компетентність, на думку українських педагогів (Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І., Овчарук О.В., Парашенко Л.І., Пошетун О.І., Савченко О.Я., Трубачевої С.Е.), є об'єктивною категорією, яка фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень тощо, які можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини. Вона може бути визначена як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми. Кожна з таких компетентностей передбачає засвоєння учнем не окремих непов'язаних один з одним елементів знань і умінь, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного виділеного напрямку її набуття є відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер [3].

Отже, основні ознаки життєвих (ключових) компетенцій:

- поліфункціональність: дають змогу вирішувати різноманітні проблеми в різних сферах особистого й суспільного життя;
 - надпредметність і міждисциплінарність: застосовні не тільки в
-

школі, а й на роботі, в сім'ї, у політичній сфері тощо;

– багатовимірність: охоплюють знання, розумові процеси, інтелектуальні, навчальні та практичні вміння, творчі відкриття, стратегії, технології, процедури, емоції, оцінки тощо;

– забезпечують широку сферу розвитку особистості: її логічного, творчого та критичного мислення, самопізнання, самовизначення, самооцінки, самовиховання тощо.

За результатами діяльності робочої групи з питань запровадження компетентнісного підходу, створеної в рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний – рівному», запропоновано такий перелік ключових компетентностей: уміння вчитись (навчальна), громадянська, загальнокультурна, компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій, соціальна, підприємницька, здоров'язберігаюча [3].

Крім тих ознак ключових компетентностей, які наведені вченими О. Овчарук, О. Пометун, а саме поліфункціональність, надпредметність, міждисциплінарність, багатокомпонентність, спрямування на формування критичного мислення рефлексії, визначення власної позиції, Н. Бібік відзначає ще такі, що характеризують їх якісну відмінність від узвичаєних: ключові компетентності пов'язують воєдино особистісне й соціальне в освіті, відбивають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльностей, що створює передумови для розроблення індикаторів їх вимірювання; вони виявляються не взагалі, а в конкретній справі чи ситуації; їх набуває молода людина не лише під час вивчення предметів, групи предметів, але й засобами неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо [3, 46].

Отже, компетентнісний підхід переорієнтовує систему вищої освіти на формування предметних та ключових (життєвих) компетентностей, що полягають у здатності фахівця застосовувати отриманні знання та професійні вміння і навички у нових нестандартних життєвих та професійних ситуаціях, розуміння необхідності постійної самоосвіти і саморозвитку до швидкозмінних умов життя; ці компетентності людина набуває під час навчання та під впливом середовища.

Організація інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища у вищому навчальному закладі не лише оптимізує процес навчання, а й створить можливості реалізації компетентнісного підходу.

Розглянемо передумови виникнення поняття інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище. Перші згадки про необхідність створення універсального освітнього середовища можна знайти вже в педагогів-класиків (Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцци, Дж. Д'юї), які розмірковували про можливість зближення розрізненних знань, поєднання трудової та навчальної діяльності.

Освітнє середовище завершує історичний ряд форм організації навчання на інтегративній основі. У вільній енциклопедії «Wikipedia» освітнє середовище розглядається як сукупність об'єктивних зовнішніх умов, фак-

торів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [2].

Концепція інформаційного середовища вперше була запропонована І.К. Шалаєвим, який справедливо розглядав інформаційне середовище не тільки як провідник інформації, але і як активний початок, що впливає на його учасників [1]. Деякі вчені (М. Кадамія, Л. Калініна) розглядають інформаційне освітнє середовище, що передбачає використання комп'ютерної техніки програмно-телекомунікаційних середовищ, які реалізуються єдиними технологічними засобами та взаємозв'язаними змістовними наповненнями, що забезпечують учнів, педагогів, адміністрацію навчального закладу.

Таким чином, виникнення інформаційно-комунікаційного середовища спричинене процесами інформатизації освіти, розвитку та стрімкому поширенню інформації. Однак студент, що потрапляє в інформаційно-комунікаційне середовище не лише діє в ньому, а й знаходиться під його впливом. За словами І.К. Шалаєва [1], «інфосередовище може зберегти багато знань, але не може зберегти в собі вміння користуватися ними». Отже це вимагає від учасників середовища певних умінь користування ІКТ, умінь здійснювати взаємодію комп'ютерними засобами та Інтернет. Тобто інформаційно-комунікаційне середовище здійснює педагогічний вплив на всіх учасників, що взаємодіють в його межах.

Останнім часом з'являються різні підходи до визначення складових інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища (ІКПС). Л. Петухова розуміє ІКРС як сукупність знанієвих, технологічних і ментальних сутностей, які в синхронній інтеграції забезпечують якісне оволодіння системою відповідних знань. Цікаво, як автор тлумачить означені складові: «знанієві сутності передбачають наявність в особистості системи набутих і сформованих знань. До технологічних сутностей ми відносимо технічні, програмні, мережні засоби отримання, зберігання, опрацювання та представлення інформації. Що ж стосується ментальних сутностей, то вони, у свою чергу, передбачають дотримання сукупності психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних, естетичних і інших особливостей народу» [5].

Змістовим наповненням компонентів інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища мають бути: технічне середовище (персональні комп'ютери студентів або комп'ютерний клас); програмоване середовище (сукупність стандартних програм комп'ютерного користувача, Інтернет); предметне середовище (моделювання цілісних фрагментів педагогічної діяльності); методичне середовище (інструкції, алгоритми, методичні рекомендації взаємодії викладачів та студентів засобами ІКТ, порядок використання, оцінка ефективності та ін.).

Включення студента в інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище відбувається через пошук та отримання необхідної навчальної інформації засобами інформаційних технологій (під час мультимедійних презентацій лекційного матеріалу, виконання самостійної роботи, підготовки до практичних, семінарських занять, виконання науково-дослідної роботи); виконання навчальних занять та проектів з використанням комп'ютерних систем (створення мультимедійних презентацій із заданої тематики, виконання програмованих завдань тестового характеру); перевірку власних навчально-професійних досягнень (проходження автоматизованого тестового контролю); взаємодію з колективом студентів та викладачів (здійснення електронного консультування, обговорення тем на форумах, участь у Інтернет-конференціях та семінарах).

Активна діяльність студентів у інформаційно-комунікаційному педагогічному середовищі створює оптимальні умови для формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів. Л.Є. Петухова узагальнює визначення інформатичних компетентностей вчителів початкових класів як комплексної характеристики системи теоретичних і методичних предметно-спеціальних знань, а також особистісних якостей педагога, що дозволяє йому ефективно здійснювати професійно-педагогічну діяльність [5].

У переліку ключових компетентностей міжнародної спільноти знаходимо інформаційні та комунікаційні технології (Лісабонська конференція, 2001 р.). Українські педагоги серед ключових компетентностей визначають компетентності з ІКТ [3].

Отже, підготовка спеціалістів пристосованих до швидкозмінних реалій навколишньої дійсності, здатних не тільки сприймати, зберігати й відтворювати інформацію, але й продукувати нову, керувати інформаційними потоками, й ефективно їх обробляти є вимогою сучасного розвитку суспільства.

Дослідження проблеми інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища практично реалізовані у діючій на сайті Херсонського державного університету Web-мультимедія енциклопедії «Історії педагогіки». Це продукт інтеграції досягнень науки та інформаційних технологій, який має на меті не лише розширити та визначити рівень історико-педагогічних знань, а й сформувати уміння та прагнення студентів використовувати інформаційно-комунікаційні технології у самоосвіті та подальшій професійній діяльності. Тобто формування інформатичних компетентностей реалізується у спеціально створеному інформаційно-комунікаційному педагогічному середовищі.

Проект Л.Є. Петухової має безліч освітньо-розвивальних можливостей: передача загально-педагогічних, дидактичних та методичних знань, моніторинг знань, умінь і навичок студентів, формування інформатичних компетентностей майбутніх фахівців.

Організація інформаційно-комунікаційного педагогічного середови-

ща у ВНЗ створює сприятливі умови для задоволення основних вимог Болонського процесу: відведення значної частки часу професійної підготовки на самостійну роботу, структурування начальних предметів за кредитно-модульною системою, забезпечення мобільності студентів та викладачів. Здійснюючи професійну підготовку майбутніх вихователів та вчителів початкових класів в умовах ІКПС, викладачі факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету оптимізують процес професійної підготовки фахівців відповідно сучасним вимогам, підіймаючи його на якісно новий рівень.

О. Урсова досліджуючи проблему розвивальних можливостей ІКТ, робить висновок, що поряд з поверховими можливостями, які мають ІКТ (процеси, що використовують сукупність засобів і методів збору, обробки і передачі інформації для здобуття інформації нової якості про стан об'єкту, процесу або явища), є ряд прихованих розвиваючих можливостей, які полягають в наступному:

- трансформація (перетворення) педагогічної діяльності (переосмислення традиційних цілей навчання, пошук і вибір педагогічних технологій, адекватних ІКТ, перехід до особово-орієнтованого навчання, культивування педагогічної рефлексії);

- формування мережевих педагогічних співтовариств на основі нових сервісів Інтернет (обмін педагогічним досвідом, мережева взаємодія на основі обміну знаннями, консультування, створення колективних гіпертекстових продуктів);

- забезпечення безперервності процесу підвищення кваліфікації вчителів в області ІКТ (із залученням дистанційних освітніх технологій і нових мережевих сервісів);

- формування нового типу мислення (самоорганізуючий, суспільний, екологічний тип мислення) [7].

Таким чином, інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище створює сприятливі умови для формування предметних компетентностей, особистісного та професійного розвитку фахівця, здійснює педагогічний вплив шляхом формування інформатичних компетентностей, що необхідні для повноцінної діяльності в межах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища.

Трансформація освітнього середовища в інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище є результатом сучасних тенденцій розвитку освіти. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища сприяє оптимізації процесу формування предметних методичних компетентностей майбутніх вчителів з навчальних дисциплін, крім того, становить необхідну передумову формування ключової інформатичної компетентності, яка є спеціально структурованим комплексом якостей особистості, що дають змогу ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і які

роблять внесок у розвиток якості суспільства та особистого успіху, що можуть бути застосованими в багатьох життєвих сферах.

Подальшого дослідження потребують психолого-педагогічні умови організації, змістове наповнення предметного компонента інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища у вищому навчальному закладі, місце та функції викладача та студента в ньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веряев А.А., Шалаев И.К. От образовательных сред к образовательному пространству: понятие, формирование, свойства // Педагог. – 1998. – № 4. – С. 9–14.
2. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua.wikipedia.org>
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
4. Ландшеер В. Концепция минимальной компетентности / В. Ландшеер // Перспективы : вопросы образования. – 1988. – № 1. – С. 32.
5. Петухова Л.Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища: монографія дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Л.Є. Петухова. – Херсон: Айлант, 2007. – 200 с.: іл.
6. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Селевко Г. // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.
7. Урсова О.В. Педагогические аспекты программы Intel® «Обучение для будущего» как важное условие формирования развивающего потенциала ИКТ в системе повышения квалификации учителей // Развивающий потенциал информационных технологий: Материалы учебно-методического семинара слушателей программы Intel® «Обучение для будущего» / Сост. О.В. Урсова. – Псков: ПОИПКРО, 2005. – С. 6–11.